

Da li znanje treba da bude besplatno?

Luka Bura

Seminarski rad u okviru kursa:
Računarstvo i društvo
Matematički fakultet
profesor: Sana Stojanović Đurđević

May 5, 2023

Uvod:

- ▶ Kako je sve počelo?
- ▶ Aleksandra iz Kazahstana i ilegalni sajt Sci-Hub.
- ▶ Prednosti i mane.
- ▶ Sa razvojem veštačke inteligencije, interneta i novih tehnologije, pristup informacijama postaje veći i lakši.

Sci-Hub:

- ▶ Sci-Hub, osnovan 2011. godine od strane kazahstanske programerke i istraživačice Aleksandre Elbakjan, predstavlja važan primer besplatnog znanja u praksi.
- ▶ Međutim, Sci-Hub takode suočava se sa kritikama koje se tiču kršenja autorskih prava i potencijalnog negativnog uticaja na naučne izdavače i autore.

Istorijat:

- ▶ U antičkoj Grčkoj, na primer, znanje je često bilo široko dostupno kroz javne debate, dijaloge i biblioteke, kao što je čuvena Biblioteka u Aleksandriji.
- ▶ U novijoj istoriji, razvoj besplatnog znanja je bio usko povezan sa tehnološkim inovacijama, kao što su kompjuteri, internet i digitalni mediji.

Pravna strana:

- ▶ U većini zemalja, Sci-Hub se smatra ilegalnim jer krši autorska prava izdavača koji drže licencu na te radove. Neki od najvećih izdavača naučnih radova, kao što su Elsevier, Springer Nature i Wiley, podneli su tužbe protiv Sci-Hub-a zbog povrede autorskih prava, a sajt je izgubio nekoliko sudskih sporova.
- ▶ Međutim, postoji debata o etici i pristupačnosti naučnih radova. Pristalice Sci-Hub-a tvrde da znanje treba biti dostupno svima bez obzira na njihovu finansijsku situaciju, dok protivnici navode da autorska prava treba poštovati.
- ▶ Uprkos pravnim problemima, Sci-Hub i dalje funkcioniše, koristeći različite domene i metode za održavanje svoje usluge dostupnom korisnicima širom sveta.

Prednosti:

- ▶ **Jednakost**
 - ▶ Svako bi trebao imati pristup znanju bez obzira na svoj socio-ekonomski status.
 - ▶ Zašto bi delili ljude prema količini novca koje imaju ili koje žele da odvoje za obrazovanje i nauku.
 - ▶ Jednakost pristupa znanju takode može podstaći raznolikost u naučni istraživanjima i inovacijama.

Prednosti:

- ▶ Inovacija:
 - ▶ Slobodan pristup znanju podstiče inovacije i napredak.
 - ▶ Slobodan pristup je jedini adekvatan način da se povezu razni ljudi iz celog sveta iz iste sfere interesovanja, i da promene svet.
 - ▶ Jedan od najpoznatijih primera uspeha besplatnog znanja je projekat Human Genome Project (HGP), međunarodni naučni poduhvat koji je imao za cilj da sekvencira ljudski genom. Rezultati ovog projekta su besplatno dostupni naučnicima širom sveta, što je dovelo do značajnih medicinskih otkrića, razvoja novih terapija i boljeg razumevanja ljudske genetike.

Prednosti:

- ▶ Demokratizacija:
 - ▶ Kada je znanje dostupno svima, to može pomoći u stvaranju demokratskog društva.
 - ▶ Ljudi mogu pristupiti informacijama koje su im potrebne za donošenje informiranih odluka o politici i drugim društvenim pitanjima.
 - ▶ Znanje bi trebalo biti dostupno svima jer je to temeljni uslov da se oživi razvoj društva i planete.
 - ▶ Demokratizacija znanja takode može doprineti većoj raznolikosti u naučnim istraživanjima, jer omogućava istraživačima iz različitih kultura, etničkih grupa i društvenih sredina da saraduju i razmenjuju ideje.

Prednosti:

- ▶ Humanitarne svrhe:
 - ▶ Slobodan pristup znanju može pomoći u rešavanju humanitarnih problema u svetu. Na primjer, znanje o medicini, poljoprivredi i tehnologiji može biti korišćeno za rešavanje problema siromaštva i bolesti u nerazvijenim zemljama.
 - ▶ Nadarena deca mogu sama da sticu znanje i unapredjuju i sebe i drustvo.
 - ▶ Razne humanitarne fondacije posluju preko interneta, štiteći prava anonimnih dobrotvora. Nama najbliža je "Novak Djoković Foundation".

Prednosti:

- ▶ Sloboda govora:
 - ▶ Sloboda govora je fundamentalno pravo koje omogućava razvoj i napredak, ali i nosi izazove u pogledu etike, privatnosti i sigurnosti.
 - ▶ Kada govorimo o besplatnom znanju i slobodi govora, moramo uzeti u obzir potrebu za transparentnošću i otvorenošću u razmeni informacija. U savremenom društvu, gde se tehnologija razvija brzo, pristup informacijama i znanju može biti ključan za rešavanje globalnih izazova, kao što su klimatske promene, socijalna nejednakost i zdravstvene krize

Reference:

- ▶ Pisani, E., AbouZahr, C. (2010). Sharing health data: Good intentions are not enough.
- ▶ Bohannon, J. (2016). Who's downloading pirated papers? Everyone.Science
- ▶ Greshake, B. (2017). Looking into Pandora's Box: The Content of Sci-Hub and its Usage
- ▶ Himmelstein, D. S., Romero, A. R., Levernier, J. G., Munro, T. A., McLaughlin, S. R., Greshake Tzovaras, B., Greene, C. S. (2018). Sci-Hub provides access to nearly all scholarly literature

Zaključak:

- ▶ Diskusija:
 - ▶ Sloboda govora.
 - ▶ Pravda.